KAPADOKYA MİRASI

TARİHİ VE KÜLTÜREL BELLEK DERGİSİ

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
İhtisaslaşma Koordinatörlüğü Yayınıdır.

HİCİV USTASI "EVEREKLİ SEYRÂNÎ" (Ö. 1866)

Doktorant, Aybüke KARABACAK
(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı ABD)

Âşıklık geleneğinin kökenleri hakkında kesin bilgiler bulunmamakla beraber âşıklık, İslamiyet öncesi inanç sisteminde şaman, kam ozan- baksı geleneğine dayandırılmaktadır. Şamanların toplumda hastalıkları tedavi etme, kutsalla iletişim kurma, törenleri yönetme, büyü yapma, müzik icra etme gibi görevleri vardır. Bahsedilen görevlere ek olarak belleklerini kullanarak mitik bilginin nesilden nesile aktarımı sağlamaktadırlar. Bu nedenle güçlü hafızaya sahiptirler. Aynı zamanda kutsal bilginin hatırlanması için çeşitli ritmik unsurları kullanmaktadırlar. Zamanla şamanların görevlerinde değişim ve dönüşümler meydana gelmiştir. Toplumdaki görevleri daha spesifik durum almıştır. Âşıklar da bu duruma örnek olarak ortaya çıkmışlardır.Âşıkların hafızasının kuvvetli olması, doğaçlama olarak söz söyleyebilmeleri ve âşıklık geleneğine bağlılıkları ile kendilerini toplumda meşrulaştırmaları söz konusudur. Âşık tarzı şiirin gelenek olarak adlandırılmasında nesilden nesile aktarılan ve gelenek özelliği gösteren bade içme, rüya görme, atışma, usta çırak ilişkisi gibi çeşitli unsurlar bulunmaktadır. Bu gelenek çevresinde yetişen ve geleneğin temsilcileri içerisinde yer alan şairlerden birisi de Everekli Seyrânî'dir.

Kayserinin eski adı Everek olan Develi ilçesinde dünyaya gelen Seyranî'nin doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Asıl adı Mehmet'tir. Babası İmam Cafer Efendi, annesi ise Emine Hanım'dır. İlköğrenimine doğduğu ilçede başlamıştır. Köprülü Medresesi'nde ise öğrenimini tamamlamıştır. Gençlik dönemini dünyaya geldiği Develi dolaylarında geçirdiği bilinmektedir. Âşıklık yaparak hayatını devam ettiren Seyrânî'nin bilinen başka bir mesleği bulunmamaktadır.

İstanbul'a gitmiş, saray çevresinde toplantılara ve meydan kahvelerine katılmış, saz şairleri ile atışmalar yapmış, muammalar çözmüş ve üne kavuşmuştur. Hattatlık eğitimi almış ve camilere hat yazmıştır. Evlenmiş ve altı çocuk sahibi olmuştur. Seyrânî sivri dilli olması ve yolsuzluklar karşısında sözünü esirgememesi ile tanınmaktadır. Bu sebeple dönemin yöneticileri tarafından sevilmemiş, sürgünlere gönderilmiştir. Daha sonra memleketine dönmüş ve memleketinde vefat etmiştir (Albayrak 2009: 37-38; Aydoğdu 2020).

Seyrânî'nin rüya görme motifi ile bağlantılı olarak âşıklık yeteneğini kazandığı söylenebilir. Gördüğü rüyadan sonra irticalen şiir söyleyip saz çalmaya başlamıştır. Genç yaşında gördüğü rüya şu şekildedir:

"Bir yaz sabahı babası, Mehmed'i caminin kapısını açmak üzere camiye gönderir. Rivayete göre camiyi açık ve ışıkları da yanık bulan Mehmed burada nur yüzlü kimselerle karşılaşır. Heyecanlanarak bayılan Mehmed bu olay neticesinde âşıklık yeteneği kazanır ve saz çalarak şiir söylemeye başlar." (Görkem 2020).

Rüya görerek âşık olmak, saz çalmaya başlamak, âşıkların şiir söyleme güçlerini meşrulaştırmakta, sanatlarına kutsallık atfetmekte ve âşıkları bir nevi seçilmiş kişi konumuna getirmektedir. Bir başka kaynakta ise Seyrânî'nin rüyası şu şekilde geçmektedir:

"On beş yaşlarındayken babasının hasta olduğu bir gün sabah namazı için camiyi açmaya giden Seyrânî, cami kapısının açık olduğunu, kandillerin yandığını, camide tanımadığı güzel yüzlü insanların bulunduğunu görmüş, onlarla namaz kılmış,namaz bittikten sonra onlarla beraber camiden çıkmıştır. Bu kişilerle birlikte Elbiz bağlarına gitmişler, mevsimin kış olmasına rağmen bağda üzüm yemişler, oradan Bağdat'a giderek İmâm-ı Âzam'ı ziyaret edip Elbiz bağlarına dönmüşlerdir.

Resim 1. NEVÜ Rektörlük Arşivi

Bir hafta sonra bağda baygın durumda bulunan Mehmed, "Seyrânî" mahlasını alarak saz çalmaya ve şiir söylemeye başlamıştır." (Albayrak 2009: 37-38).

Seyrânî'nin gördüğü rüya nedeniyle badeli âşık olduğu düşünülebilir. Rüya gördükten sonra saz çalıp söylemeye başlaması, Seyrânî'nin âşık olma hikâyesini mistik kökenlere dayandırmaktadır.
Seyrânî'nin bulunduğu sosyal ortama bağlı olarak herhangi bir tarikata mensup olup olmadığı bilinmemektedir. Ancak tarikatlardan etkilendiği ve bu yapılara sempati duyduğu, dini tasavvuf içerikli konulara hâkim olduğu şiirlerinden anlaşılmaktadır (Albayrak 2009: 37-38). Şiirlerinin bir arada toplandığı bir kaynağa ulaşılamamıştır. Sözlü ve farklı yazılı kaynaklardan eserlerine ulaşılmıştır. Şiirlerinde hem aruz hem de hece ölçüsünü kullanmıştır. Şiirlerinde kolay anlaşılır bir dil kullanmıştır. Halk arasında kullanılan yöresel ifadeleri sade, akıcı ve sanatlı bir şekilde şiirlerinde kullanmıştır. Hem aruz hem de hece ölçüsünü tercih etmiştir. Hece ölçüsü ile söylediği şiirleri saz eşliğinde doğaçlama olarak söylemiştir.

Aruz ölçüsü kullandığı şiirlerinde her ne kadar dil ağırlaşmış olsa da halkın anlayamayacağı kelime ve ifadelere yer vermemiştir. Aruz ölçüsünü tercih ettiği şiirlerinde ayet, hadis gibi dini unsurlara da rastlanmaktadır. Şiirlerinde deyim ve atasözlerine yer vermiştir. Şiirlerinin konusunu aşk, gurbet, din, sevgili, toplumdaki aksaklıklar, adaletsizlik vs. oluşturmaktadır.

Seyrânî içerisinde bulunduğu dönemin sorunlarına şiirlerinde sıklıkla değinmiştir. Sivri bir dil kullanan Seyrânî ekonomik, siyasi, sosyal olayları şiirlerinde kimi zaman açık, kimi zaman üstü kapalı şekilde işlemiştir. "Haksızlık, yolsuzluk ve kötülükler karşısında isyan eden şairin bu tavrı şiirlerine de yansımıştır ve devlet görevlilerinden birçok kişi taşlamalarına hedef olmuştur (Albayrak 2009: 37-38). Atışmaları ile de bilinen Seyrânî taşlamaları ile ün kazanmıştır. Yaşadığı dönemde çıkan askerî ayaklanmalar, halkın vergilere bağlı olarak yaşadığı ekonomik sıkıntılar ve güvenlik zafiyetleri gibi sorunlar Seyrânî'nin şiirlerinde eleştiri konusu olmuştur. Hem kendi sorunlarını hem de

halkın sorunlarını çekinmeden dile getirmiştir. Seyrânî sadece taşlamaları ile değil hikmetli söz söylemesiyle de tanınmaktadır. Halka nasihat verip içerinde bulunduğu durumdan nasıl kurtulacağı hakkında çıkış yolları sunmuştur. Çözüm yollarını halkın anlayacağı şekilde sunmuş ve hikemî tarzda şiirler meydana getirmiştir. Kimi zaman atasözlerini direkt kullanmış kimi zaman da yazdığı şiirleri atasözü değerinde nasihat içermiştir. Şiirlerinde atasözü ve deyimleri kullanan Seyrânî içerisinde bulunan sıkıntılara çözüm üretme amacı taşımış bir nevi halkın sözcüsü ve gözcüsü olmuştur. Kimi zaman muhatabına direkt nasihatte bulunmuş, özlü sözlerden yola çıkarak dolaylı yoldan anlatmış kimi zaman da toplumdaki aksaklıklardan bahsettikten sonra çözüm önerisini hikmetli bir şekilde dile getirmiştir (Umagan 2002:157).Seyrânî sosyal hayatta gördüğü gerçekliği ahenk ve duygular yardımıyla sanatsal bir şekilde aktarmıştır. Şiirlerinin bir kısmı bestelenmiştir.

Betül Aydoğdu Görkem, "Türk Edebiyatında Seyrânî Olgusu: Develili Seyrânî ve Eserleri" üzerine yaptığı doktora tezinde, Seyrânî'nin vefat ettikten sonra veli-evliya kültü ile de ilişkili olarak ortaya çıkan anlatılarından bahsetmektedir. Veli-evliya kültüne bağlı olarak ortaya çıkan anlatılarda dikkat çeken, öldükten sonra mezarın boş bulunması ile ilişkili bir durum Seyrânî merkezli anlatıda da geçmektedir. Seyrânî defnedildikten sonraki süreçte mezarlık taşındığı için günümüzde Seyrânî'nin mezarı bilinmemektedir.

Anlatılara göre Seyrânî'nin defnedildiği yere okul yapılmıştır. Seyrânî bu durumdan hoşnut olmamış ve insanların rüyasına girerek hoşnutsuzluğunu belli etmiştir. Daha sonra Seyrânî'nin defnedildiği yer açılmış ve cesedinin bozulmamış olduğu fark edilmiştir, mezarı farklı bir mezarlığa taşınacağı zaman da mezarın boş olduğu görülmüştür. Anlatıda mezarın boş çıkması halk arasında ölünün yaşadığına dairdir. Bir diğer anlatıda ise Seyrânî öldükten sonra kendine ait olan odanın ahıra çevrilmesi sonucunda hoşnutsuz olmuş ve evde yaşayanlardan birinin rüyasına girerek odanın temizlenmesini ve boşaltılmasını istediğini dile getirmiştir. Rüyayı gören kişi odayı boşaltmadığında ise ahırdaki eşek rüya gören kişinin kolunu ısırmıştır. Toplumdaki kişilere yol göstermesi ile tanınan Seyrânî öldükten sonra da insanların rüyasına girerek onlara yardım etmektedir. Bu konu ile ilgi bir anlatı da sarhoş birinin rüyasında öldüğünü ve sırat köprüsünden geçemediğini görmesidir. Seyrânî zor durumda kalan sarhoşun yanına gelerek adamın sırat köprüsünden geçmesine yardım etmektedir (Aydoğdu 2011: 147-148).

Hayatını haksızlık ve yolsuzlukları korkmadan dile getirmek, topluma çıkar yol bulmak için adayan Seyrânî, öldükten sonra da halk tarafından manevi anlamda yaşatılmıştır. Seyrânî, halkın dile getiremediği aksaklıkları cesur bir şekilde duyurmuştur, bu yönüyle hem iyi bir gözlemci hem de güçlü bir sözcüdür. Âşıklık geleneği içerisinde yer alan rüya görme motifi, Seyrânî'nin hem âşık olma sürecinde hem de vefat ettikten sonraki süreçte ön plandadır. Seyrânî toplumda manevi bir yol gösterici konumundadır ve varlığını anlatılarda devam ettirmektedir. Günümüzde Develi ilçesinde Âşık Seyrânî Kültür ve Sanat Festivalleri kapsamında etkinlikler düzenlenmekte olup bu etkinliklerde Seyrânî hem anılmakta hem de yaşatılmaktadır.

Seyrânî, Develi ile özdeşleşmiş bir âşık olsa da çevre illerde de sevilip anılmakta ve tanınmaktadır. Bu duruma Nevşehir'in Avanos ilçesi örnek verilebilir. Hititlerden günümüze kadar Kızılırmak çevresinde yer alan killi toprak, çanak ustalarının elinde, çark adı verilen tezgâhlar üzerinde şekil almaktadır. Çanak çömlek ve testi yapımı ile köklü bir el sanatları geleneğine sahip olan Avanos, bölgede çanak çömlek yapımının ve satımının merkezi konumundadır. Bu durum Seyrânî' nin de dikkatini çekmiştir. Seyrânî'nin;

"Arar isen gerçek Meryem oğlunu
Elindeki sırığından bellidir
Kör de bilir Avanos'un yolunu
Testi, bardak kırığından bellidir."

şiiri Avanos ile özdeşleşmiş, bir nevi ilçenin adı ile anılmaya başlamıştır. İlçede çanakçıların yer aldığı meydanda da Seyrânî'nin bahsedilen şiiri yer almaktadır.

Kaynakça

Albayrak, N(2009). Seyrânî. TDV İslam Ansiklopedisi. C.37, Sayfa 37-38.

Aydoğdu Görkem, B(2020). Seyrânî. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seyrani-mdbir

Aydoğdu, B(2011). "Türk Edebiyatında Seyrânî Olgusu: Develili Seyrânî ve Eserleri(İnceleme- Metin). Erciyes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı / Türk Edebiyatı Bilim Dalı. Doktora Tezi.

Umagan, S(2002). Hikmet ve Hiciv Şairi Olarak Seyrânî. A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi. Sayı 19. Erzurum. S.153-169.